

יש חדש בעת יקות הארץ

מאת צבי אילן

אחת לשנה נפשגים תארכיאולוגים ישראלים לקונגרס, כדי לדון בצוותא בחידושי מחקריהם. אין זה המון גדול, לא יותר ממאתיים חוקרים, תלמידים וכן תובבים ומתעניינים מתחומי החקר סמוי כים, שאותם מזינה תארכיאולוגיה גיה — תקר המקרא, וזיסטוריה ישראלית, תולדות ארץ-ישראל ועוד. הקונגרס, שזה כינוסו השישי, נולד מרצונם של תארכיאולוגים להיפגש לדיון פנימי, בלי נוכחות קהל רב, ולדון בעניינים מדעיים בצורה המקצועית והמורבנת ביותר. כאן הם יכולים לחי לוק איש על רעתו בצורה הכנה והחריפה ביותר.

בקונגרס, שהתקיים במכון לארץ-ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים, היו רוב המרצים מדור הביניים ודור הצעירים בין חוקרי תארכיאולוגיה. דבר המעיד על התחדשות הבריאה בתחום מחקר זה. תוצאות נגעו לתחומים שרבים — אמנות, אגיפטולוגיה, אפיגרפיה, וכמובן — תארכיאולוגיה.

לוגיה לתקופותיה, מהפריהיסטוריה ועד התקופה העותמאנית. מבין עשרות התוצאות נביא קיי צור-תוכו של כמה בלבד.

מספר התוצאות נישאו על סיני ועל הנגב בימי קדם. בנו רותנברג סיפר על הפירות תמנע, בהן נתשפו מכרות נתושת תתי קרקעיים ומכרה ברזל, מתקנים להעשרת עפרות ומחנה הפקה. זאב משל הירצה, בעקבות עברי דת הדוקטור שלה, על הפירות אתר רתמה, הנמצא כ-4 ק"מ מצפון-מערב לשדה בוקר. האתר כולל מצודה, "בית מפקד" ובתי מגורים, הבנויים לפי תוכנית ארבעת המרחבים הישראלית, מאגרי מים וקברים. נמצאו במקום שרידים להתקופות הישראלית, הפרסית והרומית. מן התקופה הישראלית יש קראמיקה המוכרת מצפון הארץ וכן כלי חרס גסים, "נגביים", שנעשו בידי תושבי המקום. משל תומך בדעה שמלי כי יהודה הם שבנו מצודה זו והדבר היה במאה ה-11 בימי דוד או שלמה, כחלק ממערך מצודות לאורך דרכים. עם זאת היו כצרי

דמות ראש אדם — אחת מכמה המצויה ברצפת הפסיפס

רגשו או על הארץ, והסתתר במערה במדבר יהודה, המקום הקלאסי למורדים ופליטים. ראוי להתקין מערה זו לביקורי הקהל.

על אתרים בירושלים — עצמה הירצה גבראל ברקאי, שהעלה השערה שתרגמים מתקופת הברזל זל שנתגלו ממערב לירושלים ובי יהודה קשורים בטכסי שריפה שנערכו לכבוד מלכי יהודה לאחר מותם וקבורתם (דברי הימים ב' טו, יד, כא, יט; ירמיהו ל"ד, ה). עמוס קלינר, הירצה על מערת קברים מפוארת שחשף בהר הזיתים. זו מערה שקירותיה מעוטרים בציורי עופות שונים, פרחים ושריגי גפן. מן הימים בארץ. בתוך שקע כסלע בסמוך למערה נמצא ארון-עופרת ממאות ב-2 לספ"ה, תאריך המתאים לתיארוך הקבר במאה ה-2 לספ"ה. מדורים למערה זו היתה מערת כוכים יהודית מימי הבית השני. בהעדר סימנים פנאניים ונוצריים אין זה מן הנסמך, לדעת קלינר, שגם "מערת הציפורים" היתה של משי-פתח יהודית.

אה שבטי הנגב מעורבים בינו מה זו והם היוו את רוב אוכלוסיית המקום. רודולף כהן, שחפר עם משל גרתמה ובמצודות נוספות בנגב, משער שהמצודה הישראלית ברתמה אינה אלא מצודה רומית.

אם להצפין מעט אל מדבר יהודה, נמצא את פסח בר-אדון, החוקר והתיק, שסיפר על כתובת במערה מצפון לעין גדי, שגילתה מדריכה מבית ספר שזה שבמקום. בכתובת 9 שורות, מהן 4 שניתן לקרוא: "ארה, אשר, ימחה 4. ברך, יהוה... 5. ברך. בנ... מלך. 6. ברך אדני". בתחילתה יש קללה על מי שיהיו למי חוק את הכתובת בו נזכר שם ה'. המלים החוזרות "ברך" אינן לדעתו לשון שבח והודיה (ברוך), כי אם לשון תפילה ותחינה בדומה ל"ברך יהוה חילו" (דברים ל"ג, י"א). זמן הכתובת, לפי השוואה עם כתובות אחרות, הוא סוף המאה הח' — ראשית המאה ז'. הכותב היה, לפי אחת מהצעותיו, פליט באחת המלחמות שנת-

מבין כמה תוצאות נוספות על ירושלים ובנייה הקדומים נזכיר את זו של גדעון פרסטר, על מקורה של תכנית בית-המקדש שבנה הורדוס. הורדוס ביקש להשיג תלב בעולם הרומי ובין השאר הביא צורות ושיטות בניה מרחבי העולם התלניסטי-רומי. לדעת פרסטר שאב הורדוס את תכנית המקדש מהבנין הפולחני "קיסראום", שכמוהו תקמו בקיריני, בקרמנה, בסמירנה ואולי גם בפלמירה (לדעת פרופ' אברהם נגב אולי גם בפטרה). בחירת הורדוס בתכנית המבנה ששירת את הפולחן האימפריאלי לא היתה מקרית.

על רצפת פסיפס נפלאה שנתגלתה בשכם הירצה זאב ייבין, קמ"ס ארכיאולוגיה ביהודה ושומרון. לבה של הרצפה חסרה, אך המעט שנותר בשוליה יפה ביותר: מסגרת ובה מתוזר דמויות חי וצומח בתוך דגמים גיאומטריים וצמחיים, וכן חלקי סצינות מן העולם המיתולוגי. בפינות המסגרת ציורי פגים של ארבעה אנשים עטורי זקן. במרכז כל אחת מהצלעות מתואר פרצוף אדם צעיר. בין הפרצופים מופיעים לסירוגין דמויות של חיות, עוף פות ובני אדם. הרצפה דומה לאלה שנתגלו באנטיוכיה ובצפון אפריקה ומתוארכות למאה ג'—ד' לספ"ה.

יגאל שילה הירצה על הכותרת הפרוטוריאולית. זהו סוג של כותרת מעוטרת, שעד כה נמצאו בארץ מסוגה 34 כותרות, ב-6 אתרים. הן שייכות לבניינים הממלכתיים הבנויים גזית. הכותרות הקדומות ביותר, ממגידו, הן מהמאה ה-1 לפנה"ס. בניגוד לדעה הקדומה את מקורות הדגם המעט את הכותרת עם צמח הלור-טוס המצרי, מצרד שילה בדעה שיש לראות בו את דגם התומר על כל מרכיביו. מוטיב זה ידוע מכל המזרח, אך לשימוש בכותרת האבן אין כל הקבלות והוא מיוחד לבנית הגזית בארץ-ישראל.